

Eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid: ook in het detentiebeleid gelden deze uitgangspunten. Penitentiaire Inrichtingen (PI) richten daarom re-integratiecentra (RIC) in, waarin de gedetineerde zelf zijn zaken kan regelen voor zijn terugkeer in de samenleving. Sociaal Bestek sprak met Els Rijkkema¹, oprichter van het eerste RIC in de PI Nieuwegein.

DOOR Yvette Bommeljé

Re-integratie begint in de basics

Digitaal je terugkeer regelen: mogelijk maar moeilijk

Ieder jaar komen 30.000 mensen uit detentie die weer hun draai moeten zien te vinden in de maatschappij. Bekend zijn de voorbeelden van de kaffersituaties waarin een ex-gedetineerde terecht kan komen: geen woning, dus geen inschrijving in de GBA, geen ID-bewijs, dus geen bijstand, geen geld, ook geen geld om een postadres te kopen bij een opvang, et cetera. Een goede voedingsbodem om te recidiveren. Om dit te voorkomen is DJI een paar jaar geleden met Nazorg begonnen. Zodra iemand in detentie komt, bespreekt hij met een Medewerker Maatschappelijke Dienstverlening (MMD-er) hoe hij zijn zaken op de vijf cruciale leefgebieden heeft geregeld: het ID-bewijs, werk of een uitkering, huisvesting, zorg en schulden. De MMD-er meldt dit aan de Nazorg-coördinator van de gemeente.²

Grenzen

Gedetineerde, MMD-er en de coördinator zorgen gezamenlijk dat de zaken op deze leefgebieden zoveel als mogelijk zijn geregeld op het moment dat de gedetineerde vrijkomt. Els Rijkkema, die ook bij de opzet van Nazorg actief was: 'En toen liepen we tegen grenzen aan. Bijna alles moet je tegenwoordig digitaal doen. Bijvoorbeeld het inschrijven bij het UWV Werkbedrijf, het aanvragen van een uitkering, het regelen van een verzekering

of het stopzetten daarvan en dat soort zaken. Digitale aanvragen zijn natuurlijk een uitkomst als je niet zelf naar een loket kunt gaan omdat je vast zit. Maar een PC met internet binnen de muren van het gevangeniswezen, dat was verboden. Dat is de kat op het spek binden: een gedetineerde zou die immers voor de verkeerde dingen kunnen gebruiken. Dat was de gedachte.' MMD-ers hebben geprobeerd hier oplossingen te vinden. Bijvoorbeeld om via hun eigen pc thuis een gedetineerde in te schrijven als werkzoekende en een uitkering aan te vragen. Snel inschrijven is immers belangrijk om een uitkering te hebben klaar staan als je vrij bent en niet nog eens de hele aanvraagprocedure hoeft te doorlopen. 'We liepen toen tegen het probleem op van de DigiD die je daarvoor moet hebben. Die is ook nodig om andere zaken met de overheid te regelen. Een gedetineerde heeft die vaak niet en in ieder geval niet bij zich als hij wordt vastgezet. De overheid vraagt van de burger zaken digitaal te regelen, maar de gedetineerde

kan op die manier niks regelen. En wij kunnen dus ook een heleboel dingen niet van hem overnemen. En eigenlijk was dat ook niet de bedoeling.'

Het Centrum

Rijkkema heeft de oplossing gevonden in de opening die het programma Modernisering Gevangeniswezen 2013 - 2018 biedt. In dit programma wordt de nadruk gelegd op een persoonsgerichte aanpak die uitgaat van de eigen verantwoordelijkheid van de gedetineerde en het stimuleren van zijn zelfredzaamheid. Deze lijn was al eerder ingezet, maar nu is een (wetenschappelijk onderbouwde) aanpak ontwikkeld die structuur geeft aan de activiteiten die een succesvolle terugkeer moeten mogelijk maken. Rijkkema: 'De voorgestelde aanpak paste precies op de weg die wij met Nazorg al waren ingegaan met concrete regel-activiteiten, maar waar wij tegen grenzen aanliepen. Op basis van zelfredzaamheid wordt nu met de gedetineerde een persoonlijk plan

Dak boven het hoofd

Een van de eerste gebruikers van het RIC kwam Els Rijkkema laatst nog bedanken. Vanuit het RIC had hij zich ingeschreven bij een onderwijsinstelling, een kamer gezocht en gehuurd en een vakantiebaan geregeld. Bij terugkeer had hij dus meteen een dak boven zijn hoofd, inkomsten en uitzicht op een opleiding.

Els Rijkema

Het re-integratiecentrum van de Penitentiaire Inrichting Nieuwegein is een ruimte met 6 pc's met internet en een telefoonkamertje. Hier kunnen de gedetineerden hun zaken regelen die in hun persoonlijk plan staan. Er zijn folders, handreikingen, dvd's over bijvoorbeeld banen en beroepen.

opgezet voor terugkeeractiviteiten, van dag één in detentie tot en met de Nazorg weer buiten in de maatschappij. Om dat plan te kunnen uitvoeren moet de gedetineerde over faciliteiten en hulpmiddelen beschikken. Dat was nu precies wat wij met Nazorg nodig hadden. En daarvoor hebben wij eind 2012 jaar het RIC ingericht.'

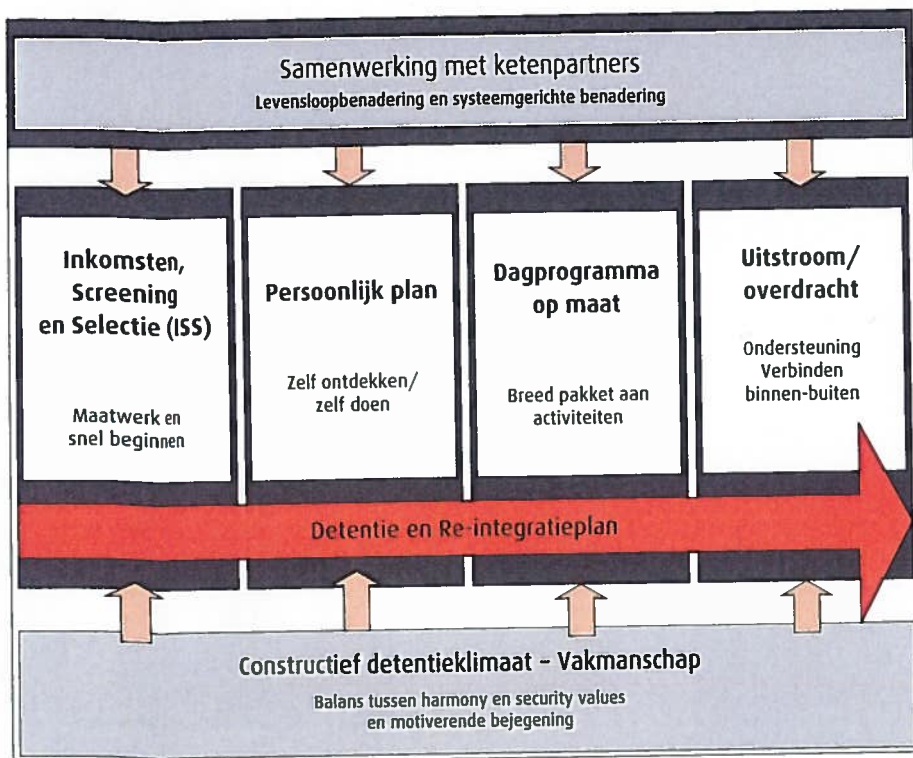
Het RIC is een ruimte met zes pc's met internet en een telefoonkamertje. Hier kunnen de gedetineerden hun zaken regelen die in hun persoonlijk plan staan. Er zijn folders, handreikingen, dvd's over bijvoorbeeld banen en beroepen. Rijkema: 'Er is altijd een begeleider aanwezig die hulp biedt en motiveert. Bijvoorbeeld bij het zoeken naar de juiste informatie, het opstellen van brieven, een cv, het invullen van formulieren en het voeren van telefoongesprekken.' De begeleiders van het RIC zijn vrijwilligers. 'We hebben als eerste oud-medewerkers van de PI benaderd, maar er zijn ook andere gepensioneerden zoals oud docenten, mensen van de

kerk, vrijwilligers van Exodus, et cetera. Mensen met levenservaring die met deze groep kunnen omgaan. Verder werken we met stagiaires van de HBO. En de gemeente Utrecht heeft net een bijstandsgerechtigde aangemeld, die hier praktijkervaring komt opdoen om haar CV aan te vullen.' In totaal heeft het RIC 12 vrijwilligers die bij toerbeurt het RIC bemensen. Het RIC organiseert ook voorlichtingsbijeenkomsten, en gemeenten, zorginstellingen en bijvoorbeeld schuldhulpverleners hebben er gesprekken. Zebra, een detacheringbureau speciaal voor gedetineerden, houdt er speedmeets met werkgevers. Met het RIC wordt de gedetineerde in de gelegenheid gesteld om te voldoen aan de eisen die de buitenwereld stelt.

Verandering

Hoe gaat dat nou precies in zijn werk? Voor iedere gedetineerde wordt zo snel als mogelijk bij binnenkomst een screening uitgevoerd. Op basis daarvan wordt een algemeen detentie- en integratieplan opgesteld. Bij de invulling

van het plan wordt gekeken naar de criminogene factoren, het gedrag van de gedetineerde, recidive, de motivatie en de zorgbehoefte. Er wordt alleen in gedetineerden geïnvesteerd, zoals door het aanbieden van gedragsinterventies, scholing en terugkeeractiviteiten, als kans op succes aanwezig is en als de motivatie en/of houding van de gedetineerde hiertoe aanleiding geeft. Een van de manieren om dat te meten is de Reflector. Rijkema: 'De Reflector is een digitale vragenlijst die de gedetineerde op de computer in het RIC invult. Door de vragen krijgt hij een beeld van zichzelf, de doelen die hij wil bereiken en zijn motivatie om te veranderen. Dat is dan de basis waarop de docent of de PTW-er³ kan beoordelen waar hij ondersteuning bij nodig heeft. Je kunt het zien als een assessment.' Rijkema merkt op dat dit vaak de eerste keer is dat de gedetineerde op deze manier gedwongen wordt om over zichzelf na te denken en met zichzelf geconfronteerd wordt. Toch kiest de meerderheid ervoor om deze test te doen. 'Vervolgens kunnen

Programma Modernisering Gevangeniswezen.

ze kiezen voor een verdieping hiervan. Dit heet Kiezen voor verandering. Doel is gedragsverandering. Op de verschillende leefgebieden wordt doorgevraagd, zodat de gedetineerde een preciezer beeld krijgt van waar hij aan moet werken en wat daarvoor nodig is. Dit komt te staan in een persoonlijk plan. Het plan is zijn persoonlijk document dat hij gedurende zijn verblijf bij zich houdt en waarin vorderingen en bijstellingen worden bijgehouden.' De twee test onderdelen zijn voorwaarden om deel te kunnen nemen aan een dagprogramma dat op maat is gemaakt.

2500 websites

Het persoonlijk plan is gericht op gedragsverandering, maar los daarvan moeten de concrete zaken worden geregeld. Daarvoor is een Actielijst opgesteld. Waar vroeger de MMD-er de vragenlijst afnam, ligt nu het initiatief bij de gedetineerde zelf. Rijkkema: 'De Actielijst is een checklist. De gedetineerde kan hem invullen op het RIC. Het doorlopen ervan is voor de meesten al een leerervaring. Ik krijg vaak te horen dat ze niet weten dat er zoveel bij komt kijken om de meest eenvoudige dingen te regelen. Dat je een adres nodig hebt, en dat je ingeschreven moet staan bij de GBA, en dat je dan pas een uitkering kan aanvragen. Dat je een DigiD nodig

hebt en dat je moet regelen dat iemand hem van het huisadres naar hier brengt. En dan je de DigiD snel moet activeren, anders is die verlopen. Kijk, als ze het allemaal wel wisten dan zaten ze hier waarschijnlijk niet. Onze bewoners hebben meestal geen overzicht, ze verliezen snel hun geduld. Verder moet je je realiseren dat een groot deel verstandelijke beperkingen heeft. Juist deze groep is minder bureaucratisch vaardig en staat dan ook nog eens voor een hoop regelwerk in de complexe buitenwereld.'

Hoe complex de buitenwereld is, blijkt ook uit hoe die zich presenteert op internet. 'De pc's werken met een white-list. Internet staat uit, tenzij. Voor de white-list hebben we met de vrijwilligers 2500 websites geselecteerd die nodig zijn om terugkeerkzaken te regelen. Echt, 2500! Van sites van het Rijk, gemeenten tot en met woningcorporaties en zorgverzekeraars. Er is alleen toegang tot deze 2500 sites. Vervolgens is het ons opgevallen hoe moeilijk die sites zijn, om de informatie te vinden die je zoekt en om de formulieren in te vullen. Dat geldt zeker voor de groep lager opgeleiden. Werk.nl is voor de vrijwilligers al ingewikkeld, we hebben er zelfs een opleiding van het UWV voor gehad. Digitaal belastingen regelen of studiefi-

nanciering, digitaal zaken doen met een gemeente, dat blijkt toch heel ingewikkeld te zijn met taal die de gedetineerde niet begrijpt. Het aantal gedetineerden met schulden wordt steeds groter en we willen graag dat zij overzicht hebben op hun financiële situatie. Dan kunnen ze hier al beginnen met het regelen van de schulden en het stopzetten van vaste lasten bijvoorbeeld. Daarvoor zijn wel hulpmiddelen te vinden op internet, maar die zijn voor onze doelgroep ook veel te moeilijk. De vrijwilligers zijn dus zeker niet alleen voor het veiligheidsaspect nodig, maar ook om digitaal uit de voeten te kunnen.'

Toekomst

Het RIC voorziet in een behoefte. Het wordt druk bezocht, ook door mensen die niet (meteen) met internet en computers uit de voeten kunnen. Rijkkema: 'Het gesprek met de vrijwilligers wordt erg op prijs gesteld. Gewoon een luisterend oor, iemand die je graag wil helpen en de weg wijst, dat op zich motiveert al. Tegelijk zien we dat de RIC's de buitenwereld naar binnen halen: steeds vaker komen hier ketenpartners zoals gemeenten en schuldhulpverleners presentaties en voorlichting geven. Zo wordt de band met de instituties buiten versterkt. En hopelijk zien we dat dan terug in minder vooroordelen en een betere overgang als de gedetineerde van binnen naar buiten gaat.' Inmiddels functioneert in negen PI's een RIC. ■

Yvet Bommeljé is voorzitter van de redactie van Sociaal Bestek.

Noten

1. Els Rijkkema is staffunctionaris ketensamenwerking van Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI).
2. Iedere gemeente heeft een Nazorg coördinator, die afhankelijk van het gemeentelijk beleid, werkzaam is bij Burgerzaken, het Veiligheidshuis, Sociale zaken of een andere afdeling.
3. Penitentiair Inrichtings Werker.

Literatuur

- Masterplan Modernisering Gevangeniswezen 2013-2018, minV&J, 19 juni 2013
- Masterplan Modernisering Gevangeniswezen 2013-2018, Annex 1, augustus 2013
- Masterplan Modernisering Gevangeniswezen 2013-2018, Annex 2, MinV&J, 17 juni 2013
- Programma Modernisering Gevangeniswezen, Min V&J brief 4 juni 2011